Erfgoedhuis Den Wolsack
Oude Beurs 27 – 2000 Antwerpen
T + 32 3 212 29 50
F + 32 3 212 29 51
info@monumentenwacht.be
www.monumentenwacht.be

monumentenwacht
Vlaanderen vzw
een initiatief van de Vlaamse provincies

JAARVERSLAG 2019

Provincie Antwerpen · provincie Limburg · provincie Oost-Vlaanderen · Vlaams-Brabant · met de steun van west-vlaanderen de gedreven provincie · Vlaanderen is erfgoed

1. Inleiding **4**

2. Personeel en bestuur **5**

2.1 Personeelskader 5

2.2 Bestuursorganen 6

3. Organisatie samenwerkingsverband **9**

3.1 InterProvinciaal Overleg (IPO) 9

3.2 Thematische werkgroepen 10

4. Ondersteuning van de provinciale werking **12**

4.1 Expertiseopbouw & advies (bouwkunde/interieur) 12

4.2 Opleidingen 15

4.3 Delen van expertise met het erfgoedveld 18

4.4 Publicaties 19

4.5 Communicatie en promotie 19

4.6 Internationale werking 23

4.7 ICT 27

4.8 Veiligheid en preventie 29

5. Opdrachten Vlaamse Overheid **31**

5.1 Inleiding 31

5.1 Meerjarenonderhoudsplannen met kostprijsindicaties (KPI) 32

5.2 Archeologie 34

5.3 Varend en industrieel erfgoed 39

1. Inleiding

Monumentenwacht Vlaanderen vormt al jarenlang de verbindende factor voor de vijf provinciale Monumentenwachten, onder meer door het organiseren van overleg en uitwisseling op verschillende niveaus. De koepel staat in voor een maximale eenvormigheid in de dienstverlening vanuit de provinciale afdelingen, en biedt onder meer ondersteuning inzake ICT en veiligheid. Naast de ondersteuning van de provinciale Monumentenwachten wordt Monumentenwacht Vlaanderen ook door de Vlaamse overheid gesubsidieerd voor het uitvoeren van een aantal 'bijkomende taken'.

De huidige samenwerkingsovereenkomst van Monumentenwacht Vlaanderen met de Vlaamse overheid – rond de bijkomende taken archeologie, varend erfgoed en meerjarenonderhoudsplanning – liep af op het einde van 2019. De afronding van de huidige opdrachten en de voorbereiding van een nieuwe samenwerking met de Vlaamse overheid beheerste dan ook het werkingsjaar 2019.

Voor de samenwerking vanaf 2020 wenste het agentschap Onroerend Erfgoed een nieuwe prioriteit te leggen, met name de monitoring en de rapportage over de evolutie van de toestand van het onroerend erfgoed dat is aangesloten bij Monumentenwacht. In 2019 werd deze nieuwe opdracht met een intensief en participatief traject voorbereid binnen de organisatie. Tijdens de vele contactmomenten – intern en extern - ontstond een groot draagvlak voor de plannen. Naast de monitoring van de toestand van het onroerend erfgoed, zou daarbij ook ingezet worden op ijking en kwaliteitszorg, de ondersteuning van eigenaars en beheerders, en het uitbouwen van een 'community'. Dit traject resulteerde in de nota 'Meten is weten: de toestand van het onroerend erfgoed in Vlaanderen in kaart gebracht', die in november 2019 werd ingediend.

In diezelfde maand bleek echter dat de nieuwe Vlaamse regering vanaf 2020 een generieke besparing van 6 procent zou toepassen op de werkingsmiddelen van alle gesubsidieerde organisaties in de onroerenderfgoedsector. Ook Monumentenwacht Vlaanderen wordt (opnieuw) getroffen door deze besparingen, waardoor de ambitieuze plannen voor de vernieuwde werking (voorlopig?) in de koelkast gestoken moesten worden. Eind 2019 was er dan ook nog geen nieuwe samenwerkingsovereenkomst afgesloten met de Vlaamse overheid.

De adviseurs bij Monumentenwacht Vlaanderen staan in voor een permanente opbouw en uitwisseling van expertise bij de wachters, onder meer door het organiseren van vorming en overleg. De koepel zorgt ook voor het verzamelen van relevante informatie, het opsporen van nieuwe ontwikkelingen en opvolgen van evoluties in de regelgeving, … en het doorgeven van deze informatie aan de monumentenwachters, maar ook aan de leden en externe stakeholders.

Op inhoudelijk vlak werd de dienstverlening rond bouwkunde en interieur in 2019 nauwer op elkaar afgestemd. Om nog meer in te zetten op een geïntegreerde en integrale werking, zal vanaf 2020 gestart worden met een echte 'pool' aan adviseurs, waarbij de aanwezige expertise optimaal en flexibel zal worden ingezet. Dit systeem moet leiden tot een efficiëntere opvolging van de taken die

worden uitgevoerd, zowel in functie van de provinciale Monumentenwachten als van de Vlaamse overheid.

2. Personeel en bestuur

2.1 Personeelskader

In 2019 werkte Monumentenwacht Vlaanderen met volgend personeelskader:

Eric De Bleser	preventieadviseur	0,5 VTE
Nele Goeminne	archeologie	0,8 / 1 VTE
María Hernández	medewerker KPI	1 VTE
Tina Van den Durpe	zakelijk coördinator	0,8 VTE
Gert Van Helleputte	adviseur ICT	1 VTE
Birgit van Laar	adviseur bouwkunde	0,8 VTE
Manoëlle Verbeeck	adviseur KPI	0,5 VTE
Bart Verbeke	varend & industrieel erfgoed	1 VTE
Tijl Vereenooghe	algemeen coördinator	0,6 / 0,8 VTE
Hilde Wouters	adviseur interieur	0,6 / 0,8 VTE
Totaal (op 31/12/19):		**8,2 VTE**

Tweewekelijks op maandag vindt een intern overleg plaats met de medewerkers van Monumentenwacht Vlaanderen om de dagelijkse werking te bevorderen en onderlinge afspraken en de vorderingen in de verschillende dossiers te kunnen opvolgen.

2.2 Bestuursorganen

Het bestuur van Monumentenwacht Vlaanderen vindt aansluiting bij de commissies binnen de Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP). De Algemene Vergadering van MOWAV bestaat uit de beleidsgedeputeerden Erfgoed van de 5 Vlaamse provincies (= B-commissie Cultuur), aangevuld met de Vereniging van Vlaamse Provincies. De VVP is niet stemgerechtigd in de Raad van Bestuur.

Wijzigingen in de bestuursorganen in 2019: in de provincies Oost- en West-Vlaanderen werd na de provinciale verkiezingen een nieuwe gedeputeerde voor erfgoed aangeduid, die bijgevolg ook lid worden van de AV en de RVB. Annemie Charlier wordt de opvolger van Jozef Dauwe in Oost-Vlaanderen; Sabien Lahaye-Battheu volgt Myriam Vanlerberghe op in West-Vlaanderen.

Luk Lemmens fungeert als voorzitter van de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur van de vzw. Alban Pols (Vereniging van Vlaamse Provincies) is secretaris.

ALGEMENE VERGADERING

Werkende leden
- Provincie Antwerpen, vertegenwoordigd door de heer Luk Lemmens, de terzake bevoegde gedeputeerde;
- Provincie Limburg, vertegenwoordigd door de heer Igor Philtjens, de terzake bevoegde gedeputeerde;
- Provincie Oost-Vlaanderen, vertegenwoordigd door de mevrouw Annemie Charlier, de terzake bevoegde gedeputeerde;
- Provincie Vlaams-Brabant, vertegenwoordigd door de heer Tom Dehaene, de terzake bevoegde gedeputeerde;
- Provincie West-Vlaanderen, vertegenwoordigd door mevrouw Sabien Lahaye-Battheu, de terzake bevoegde gedeputeerde;
- Vereniging van Vlaamse Provincies vzw, Koning Boudewijnlaan 20-21, 1000 Brussel, vertegenwoordigd door de heer Alban Pols, stafmedewerker;

Plaatsvervangers worden aangeduid d.m.v. besluit van de provincieraden.

Ereleden
- Mevrouw Anne-Mie Draye, prof.dr.em., Winkselsesteenweg 80, 3020 Leuven
- De heer Luc Verpoest, prof.dr.em., Bankstraat 60, 3000 Leuven

De Algemene Vergadering kwam bijeen op 25 februari 2019. Tijdens deze bijeenkomst werden het Jaarverslag en de Jaarrekening over 2018 en de begroting voor 2019 goedgekeurd.

RAAD VAN BESTUUR

Bestuursleden
- Provincie Antwerpen, vertegenwoordigd door de heer Luk Lemmens, de terzake bevoegde gedeputeerde
- Provincie Limburg, vertegenwoordigd door de heer Igor Philtjens, de terzake bevoegde gedeputeerde
- Provincie Oost-Vlaanderen, vertegenwoordigd door mevrouw Annemie Charlier, de terzake bevoegde gedeputeerde
- Provincie Vlaams-Brabant, vertegenwoordigd door de heer Tom Dehaene, de terzake bevoegde gedeputeerde
- Provincie West-Vlaanderen, vertegenwoordigd door mevrouw Sabien Lahaye-Battheu, de terzake bevoegde gedeputeerde

De Raad van Bestuur kwam bijeen op 25 februari en 16 september 2019 in Brussel. Tijdens de eerste vergadering werden volgende thema's besproken: Jaarverslag en Jaarrekening over 2018, begroting 2019, Jaractieplan 2019, vernieuwde opdracht vanuit de Vlaamse overheid. De tweede vergadering focuste op de toekomstige samenwerking met de Vlaamse overheid.

DAGELIJKS BESTUUR

Het Dagelijks Bestuur van MOWAV bestaat uit de bevoegde ambtenaren Erfgoed van de 5 Vlaamse provincies (= A-commissie Erfgoed).

- Jo Rombouts, diensthoofd erfgoed provincie Oost-Vlaanderen, tevens voorzitter
- Alban Pols, stafmedewerker VVP, tevens secretaris.
- Nele De Cuyper, diensthoofd erfgoed provincie Vlaams-Brabant
- Joke Bungeneers, diensthoofd erfgoed provincie Antwerpen
- Sandro Claes, afdelingshoofd erfgoed provincie Limburg
- Reinoud Van Acker, diensthoofd Monumentenwacht provincie West-Vlaanderen
- Anneke Lippens, directeur erfgoed provincie Oost-Vlaanderen

Het Dagelijks Bestuur kwam in 2019 vijf maal bijeen. Belangrijke thema's die meermaals besproken worden zijn: de lopende projecten binnen Monumentenwacht Vlaanderen, financiën, personeelszaken, toekomst 3 projecten/vernieuwde opdracht vanuit de Vlaamse overheid.

In 2019 werden door Monumentenwacht Vlaanderen ook twee samenwerkingsovereenkomsten afgesloten, respectievelijk met het Agentschap Natuur en Bos (ANB) en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Door deze overeenkomsten kan de dienstverlening aan deze grote spelers op een meer efficiënte en proactieve manier gebeuren.

ADVIESRAAD

De adviesraad wordt opgericht om de vertegenwoordiging uit het veld binnen de bestuursorganen van Monumentenwacht Vlaanderen niet verloren te laten gaan.

- Luc Verpoest, voorzitter
- Rutger Steenmeijer, secretaris
- Dimitri Stevens (i.o.v. Jan Jaspers)
- Madeleine Manderyck
- Myriam Joos
- Edith Vermeiren
- Guido De Dijn
- Koen Van Balen
- Sofie Beyen
- Joke Vandermeersch

De adviesraad kwam bijeen op 28 augustus 2019 in Vaalbeek. Volgens het protocol loopt het mandaat van de adviesraad in zijn huidige samenstelling af eind 2019. In 2020 zullen stappen gezet worden om de samenstelling van de adviesraad te vernieuwen.

3. Organisatie samenwerkingsverband

Monumentenwacht Vlaanderen en de provinciale Monumentenwachten dragen er samen toe bij het permanent en regelmatig onderhoud van het erfgoed in de betrokken provincies te stimuleren. Zij nemen daarvoor gezamenlijke en individuele initiatieven. De Monumentenwachten zijn het ermee eens dat hun activiteiten en bekommernissen zowel praktisch als inhoudelijk gelijklopend zijn. In de 'Afsprakennota 2014-2019 Monumentenwacht in Vlaanderen' staat de noodzaak tot samenwerking en de noodzaak deze te concretiseren ingeschreven.

Monumentenwacht Vlaanderen is bovendien verantwoordelijk voor de kwaliteitsbewaking en -bevordering van het "product", o.a. periodiek onderzoek (inspecties) van de bewaringstoestand van het aangesloten erfgoed in de provincies en advies voor regelmatig onderhoud (rapporten). De provinciale Monumentenwachten geven aan Monumentenwacht Vlaanderen de opdracht de kwaliteit van het product zowel naar inhoud als naar vorm blijvend te optimaliseren. In verschillende overlegorganen wordt de samenwerking tussen de Monumentenwachten afgestemd.

3.1 InterProvinciaal Overleg (IPO)

Het interprovinciaal overleg is een maandelijks, structureel overleg tussen de verantwoordelijken van de 5 provinciale Monumentenwachten en Monumentenwacht Vlaanderen, gericht op de coördinatie en afstemming van de gemeenschappelijke praktische aangelegenheden. Het IPO is verantwoordelijk voor concrete operationele zaken. Hiermee wordt een vlotte werking en efficiënte dienstverlening beoogd. Beleidsintenties worden doorgeschoven naar de A-commissie Erfgoed, maar kunnen door de leden van het IPO worden voorbereid.

Samenstelling IPO in 2019: Erik Müller (Antwerpen), Carolien Goeleven (Limburg), Filip Kint (Oost-Vlaanderen), Els Deconinck (Vlaams-Brabant), Reinoud Van Acker / Tracy Maenhout / Patrick Declercq (West-Vlaanderen), Tina Van den Durpe & Tijl Vereenooghe (Monumentenwacht Vlaanderen).

Enkele keren per jaar wordt ook een gezamenlijke vergadering van het Dagelijks bestuur en het IPO georganiseerd, meestal rond een bepaald thema. In 2019 werd dit gemeenschappelijke overleg aangevuld met een tweedaagse op 28-29 augustus, die focuste op de vernieuwde samenwerking met de Vlaamse overheid in functie van het thema 'monitoring'. Rond ditzelfde thema vond ook een gezamenlijke vergadering plaats op 12 juni 2019 en op 11 september 2019. Op 5 februari 2019 vond in Gent bovendien een gezamenlijke bijeenkomst van het DB en het IPO plaats waarbij een opleiding werd voorzien over de verantwoordelijkheden van de hiërarchische lijn.

3.2 Thematische werkgroepen

Verschillende thematische werkgroepen komen samen om de werking binnen Monumentenwacht te verfijnen en interprovinciaal op elkaar af te stemmen. Volgende werkgroepen zijn geregeld samengekomen in 2019.

Het **Interieuroverleg** kwam 3 keer samen. De overlegvergaderingen hebben onder meer als doel de kwaliteit van de dienstverlening te optimaliseren, de werking inhoudelijk op elkaar af te stemmen, het opleidingspakket samen te stellen. De voorstellen worden gerapporteerd en voorgelegd aan het interprovinciaal overleg en/of dagelijks bestuur ter bespreking en goedkeuring. Aan deze overlegvergaderingen wordt een inhoudelijk luik of een netwerkmoment gekoppeld.

Het **Bouwkundig Overleg** kwam 3 keer samen. Behalve de dagelijkse werking, opleidingen en varia vanuit de verschillende monumentenwachtdiensten, werd o.a. informatie uitgewisseld in functie van de onderhoudsfiches. Thema's in 2019 waren onder meer onderhoud van dakwaterafvoer, luiklokken en torenuurwerken.

De **MAKSbo-werkgroep** is driemaal samengekomen (op 12/3, 5/6 en 1/10). MAKSbo is de tool annex databank die Monumentenwacht sinds 2016 gebruikt voor de rapportage van bouwkundige inspecties. De werkgroep fungeert als een informeel overlegplatform, dat in de eerste plaats focust op het uitwisselen van praktische kennis en ervaringen over het gebruik van de tool.

Het **MAKSin-overleg** is twee maal samengekomen (op 26/2 en 12/11). Momenteel gebruiken de provincies Vlaams-Brabant en Limburg de rapportagetool MAKSin (een Access-database). De andere provincies werken voor de rapportage in Word. In 2019 werd een aanzet gegeven tot de ontwikkeling van een rapportagesysteem dat zal verder bouwen op MAKSbo.

Zowel bouwkundige als interieurwachters die funerair erfgoed inspecteren wisselen ervaringen uit op het **MAKSfun-overleg**, dat in 2019 een keer samenkwam (op 8/10). Er werd informatie uitgewisseld over het gebruik van MAKSfun (rapportage-tool in Access) en eventuele mogelijkheden over het gebruik van MAKSbo voor de inspectieverslagen van funerair erfgoed, zowel voor de begraafplaatsen in zijn geheel, specifieke bouwkundige elementen op die begraafplaatsen en de grafmonumenten zelf. Het overleg werd gekoppeld aan een plaatsbezoek op de begraafplaats van Temse, waar zowel de verantwoordelijke monumentenwachter, de gemeente, de betrokken IOED als de uitvoerder ervaringen deelden over de aanpak van het herwaarderingsproject op de begraafplaats.

De molenwachters uit alle provincies wisselen op het **Molenoverleg** ervaringen uit. In 2019 werd extra ingezet op het verzamelen van informatie en het uitwerken van een format voor een onderhoudsbrochure / onderhoudslogboek voor zowel de eigenaar/beheerder van molens als voor de molenaars. Het overleg ging daarom vaker door dan gemiddeld en kwam vier keer samen.

Enkele keren per jaar komen de administratieve medewerkers en de ICT-adviseur samen op het **Admin/ICT-overleg** om relevante onderwerpen te bespreken over het gebruik van iMAKS en ervaringen uit te wisselen. Er waren in 2019 twee vergaderingen (op 18/3 en 23/9).

Drie keer per jaar worden op het **WoW-overleg** thema's rond welzijn op het werk, veiligheid en preventie besproken (zie 4.6).

In functie van de vernieuwing van de website van Monumentenwacht werd in 2018 een nieuwe **werkgroep communicatie** opgericht. De werkgroep komt 1 à 2 keer per jaar samen. In 2019 kwam de werkgroep samen op 28 juni.

In functie van de vernieuwde samenwerking met de Vlaamse overheid werd in de tweede helft van 2019 ook een **werkgroep monitoring** opgericht, die zich in eerste instantie gebogen heeft over de inhoudelijke invulling van de monitoring van de toestand van het onroerend erfgoed in het ledenbestand van Monumentenwacht. Het is de bedoeling dat deze werkgroep ook in 2020 nog actief blijft om de opstart van de monitoring-werking te begeleiden en te ondersteunen.

In 2019 werd een **werkgroep archeologisch en groen erfgoed** opgericht. Het is de bedoeling dat deze werkgroep ook in 2020 actief blijft om de werking verder te begeleiden en te ondersteunen.

4. Ondersteuning van de provinciale werking

De werking voor 2019 bouwde grotendeels verder op de werking van de voorbije jaren, waarbij de klemtoon ligt op kwaliteitszorg, kennisborging en kennisdeling, opleidingen en ondersteuning van de monumentenwachters. De adviseurs bouwkunde en interieur werken nauw samen om de werking op elkaar af te stemmen. De overlegmomenten en opleidingen geven garanties op een gelijkwaardige kwaliteit over de provinciegrenzen heen.

4.1 Expertiseopbouw & advies (bouwkunde/interieur)

De werking van de adviseur(s) bouwkunde en interieur kan grosso modo opgedeeld worden in functie van 3 doelgroepen of werkvelden: intern – binnen Monumentenwacht, abonnees en erfgoedprofessionelen. De meeste energie gaat uiteraard naar de interne werking en abonnees, maar beiden kunnen niet zonder voldoende overleg en afstemming met de professionele partners. Daaraan gekoppeld zijn er de verschillende werkgroepen en overlegmomenten waarbij Monumentenwacht Vlaanderen en in het bijzonder de adviseurs een schakelfunctie vervullen.

4.1.1 Binnen Monumentenwacht

Inspecties / helpdesk

In 2019 gingen de adviseurs van Monumentenwacht Vlaanderen in alle provincies mee op inspectie (zie bijlage); hetzij als ondersteuning bij specifieke inspecties, hetzij om voeling te houden met de praktijk en mee te werken aan een verbeterde methodiek van inspecteren en rapporteren. Er worden ook verschillende ‘helpdesk’-vragen behandeld en beantwoord. De vragen komen van collega’s, monumentenwachters, abonnees (al dan niet via monumentenwachters) en externen. De onderwerpen zijn uiteenlopend. Het kan technische informatie, productinformatie of informatie met betrekking tot uitvoerders zijn.

Onderwerpen die in 2019 aan bod zijn gekomen zijn o.m. gevelreiniging, beplanting op gebouwd erfgoed, schrijnwerk, grondwaterverlaging bij gebouwd erfgoed, hang- en sluitwerk, klimatisatie, trappen met een te laag bordes, conservatie van een walvisskelet ...

Kennisborging & kennisdeling

Wetenschappelijke en technische informatie wordt verzameld op de Monumentenwacht Drive en ter beschikking gesteld van alle Monumentenwacht-medewerkers. De catalogus van de papieren bibliotheek is ondertussen beschikbaar in ZOTERO. In 2020 zal verder bekeken worden hoe we de digitale bibliotheken en andere relevante info hieraan kunnen koppelen. Verder is er gestart met de

opmaak van een up-to-date lijst van uitvoerders die door de monumentenwachters kan gebruikt worden. De gebruiksvriendelijke app waarmee we van start wilden gaan, blijkt budgettair niet haalbaar. Voorlopig worden gegevens ingegeven in een Google sheet. Er wordt verder bekeken hoe die het best ontsloten wordt.

MEX (Monumentenwacht EXpertisekaart)

Het instrument MEX, dat de expertises van de medewerkers van Monumentenwacht in kaart brengt, werd in 2018 geactualiseerd en ter beschikking gesteld van de medewerkers. De informatie wordt intern gebruikt om opleidingen te organiseren. Zo worden ervaren/gespecialiseerde wachters ingezet voor het geven van Teach the teacher-opleidingen en basisopleidingen. Verder zal deze informatie gebruikt worden om gerichter samen te werken met andere erfgoedspelers.

Werkgroepen

Zie 3.2

4.1.2. Voor leden

De adviseurs werken mee aan het verfijnen van de rapportagesystemen of -sjablonen (zowel technisch als inhoudelijk, bv. door het aanleveren van onderhoudsfiches, standaardteksten....) die door de monumentenwachters gebruikt worden om hun boodschap van de inspecties aan de leden over te brengen.

In samenwerking met het abdijmuseum Ten Duinen wordt een lezingenreeks ‘‘Ruïnes, bouwstenen van de tijd’ georganiseerd. In elke provincie vindt een sessie plaats, toegespitst op een bepaald thema rond behoud, beheer en ontsluiting van ruïnes in Vlaanderen.

- Koksijde: donderdag 4 april 2019 (avond)
- Hasselt: woensdag 24 april 2019 (avond)
- Gent: donderdag 16 mei 2019 (avond)
- Duffel: donderdag 6 juni 2019 (avond)
- Grimbergen: zaterdag 15 juni 2019 (namiddag - i.k.v. Archeologiedagen)

In het kader van de lezingenreeks 'Ruïnes, bouwstenen van de tijd' organiseerde de Provincie Antwerpen op 6 juni 2019 in Duffel ook een namiddaglezing die specifiek gericht was op erfgoedprofessionals en studenten. Keith Emerick (Historic England) sprak er over 'Who are we doing heritage for? Using a values based approach to heritage management of ruins', en Monumentenwacht Provincie Antwerpen bracht verslag uit van een experiment met de techniek van 'soft capping'.
Keith Emerick hield op 7 juni 2019 ook een lezing voor de medewerkers van het agentschap Onroerend Erfgoed.

4.2 Opleidingen

De organisatie en coördinatie van opleidingen, interne uitwisselingsmomenten… vormen een belangrijk aspect van de werking van Monumentenwacht Vlaanderen. In het kader van de kwaliteitsbevordering en -bewaking organiseert en coördineert Monumentenwacht Vlaanderen de basisopleiding en permanente bijscholing van de monumentenwachters, in de vorm van studiedagen, workshops, seminaries, cursussen,…

Monumentenwacht Vlaanderen organiseert - in het kader van haar opdracht kwaliteitsbewaking - opleidingen op verschillende niveaus. Het opleidingspakket wordt samengesteld door de adviseur bouwkunde en de adviseur interieur op basis van de noden en behoeften zoals die blijken uit het bouwkundig en interieur overleg en rekening houdend met individuele opleidingsbehoeften door veranderingen in de personeelsbezetting. Zo levert Monumentenwacht Vlaanderen maatwerk conform de noden en behoeften. De inhoudelijke opleidingen zijn onontbeerlijk om monumentenwachters als specialisten up-to-date te houden van de huidige stand van materiaal-technisch en wetenschappelijk onderzoek en voeling te houden met de restauratiepraktijk. Ze worden intern georganiseerd, specifiek voor monumentenwachters. De verplichte vormingen inzake preventie en bescherming op het werk worden samengesteld door de preventieadviseur van Monumentenwacht Vlaanderen.

Er werd in 2019 ook verder ingezet op het delen van de expertise van monumentenwachters met elkaar. Dit wordt georganiseerd in jaarlijkse Teach the Teacher-opleidingen. Het doel van deze opleidingen is enerzijds het delen van kennis over de provinciegrenzen heen en anderzijds het borgen van kennis en expertise binnen de organisatie. Voor de nieuwe monumentenwachters wordt een pakket basisopleidingen georganiseerd. Deze basisopleidingen worden over verschillende jaren gespreid. Ze kunnen ook door ervaren wachters gevolgd worden, indien zij dit nodig achten voor het opfrissen van hun basiskennis.

Daarnaast kunnen de monumentenwachters en adviseurs ook externe opleidingen of studiedagen volgen. De adviseurs houden het externe opleidingsaanbod in het oog en verzamelen relevante opleidingen in een opleidingsagenda (beschikbaar via Google Drive). Naast de inhoudelijke meerwaarde zijn zowel de interne als de externe opleidingsdagen belangrijk om contacten met collega’s en met andere spelers binnen het erfgoedveld te onderhouden. Het jaarlijks quotum van opleidingsdagen is in samenspraak met de provincies vastgelegd op 6 opleidingsdagen per jaar voor ervaren wachters, bestaande uit de intern georganiseerde opleidingen eventueel aangevuld met externe opleidingen.

In 2019 kwamen o.a. bakovens, ruïnes en een infosessie over het nieuwe onroerend erfgoeddecreet aan bod. Binnen de jaarthema’s ‘hout’ en ‘textiel’ werd een basisopleiding hout, textiel en ‘insecten’

georganiseerd. Hierop aansluitend was er een samenwerking met het KIK voor de organisatie van de studiedag 'Houtworm beheersen - niet-chemische bestrijdingsmethoden voor historisch hout'.
Verder werd de basisopleiding 'architectuurgeschiedenis en stijlanalyse' hernomen.
De opleidingsdagen werden aangevuld met een werfbezoek aan het Stadhuis van Antwerpen voor alle wachters en een bezoek aan het atelier van Cordovano voor de interieurwachters. Er was ook een plaatsbezoek voor de monumentenwachters die funerair erfgoed inspecteren.

Opleidingen georganiseerd door Monumentenwacht Vlaanderen:

Datum	in samenwerking met	titel	plaats	Doelgroep B	I
10/1-9/4 -3/10		Basisinfosessie Drive, iMAKS, MAKSbo	Verschillende	x	x
21/3	Andries Deknopper	Beestjes	Leuven	x	x
25/4	Frieda Sorber/Judith Goris	Basisopleiding Textiel	Gent		x
30/4	aOE	Infosessie Onroerend Erfgoed	Antwerpen	x	x
30/4		Werfbezoek Stadhuis Antwerpen	Antwerpen	x	x
3/5	KIK/IRPA	Controlling woodworm, non chemical treatments for historical wood	Brussel		x
21-22/5	Dirk Laporte/Birgit Van de Leest	Basisopleiding architectuurgeschiedenis en stijlanalyse + werfbezoek Sint-Jacobskerk Antwerpen	Antwerpen	x	x
3/6	Dirk Lembrechts	Teach-the-teacher: Bakovens	Grimbergen	x	
4/4, 24/4, 16/5,6/6, 15/6	Abdijmuseum Ten Duinen, Provincie Antwerpen	Ruïnes lezingen	Verschillende	x	
12/6	K2 Profshop	Stellinggebruiker (veiligheid)	Aartselaar	x	
10&17/7	Tim Van Heteren	GIS-opleiding	Antwerpen	x	
8/10	Gemeente Temse, Levanto	Plaatsbezoek begraafplaats	Temse	x	x
24/10	Cordovano	Atelierbezoek goudleder	Melle		x
5/11	Sara Huycke	Basisopleiding hout	Brugge		x

4.3 Delen van expertise met het erfgoedveld

Monumentenwacht streeft naar een optimale expertisedeling, en neemt actief deel aan belangrijke studie- en netwerkdagen. Monumentenwacht is lid van verschillende werkgroepen en stuurgroepen. Om de dienstverlening intern op een kwalitatieve manier mogelijk te maken, mogen de adviseurs het contact met het erfgoedveld niet verliezen. Hiervoor wordt regelmatig overlegd en samengewerkt met erfgoedconsulenten en andere professionele spelers.

De adviseurs vertegenwoordigen Monumentenwacht in verschillende stuurgroepen en adviesgroepen. Enkele voorbeelden van stuurgroepen, werkgroepen of adviesgroepen waar in 2019 veel aandacht naar ging:

- Het agentschap Onroerend Erfgoed finaliseerde richtlijnen over het luik 'onderhoud en beheer na restauratie' dat bij een restauratieverslag moet gevoegd worden, waarvoor de adviseur bouwkunde inhoudelijke input gaf en de opgemaakte documenten nakeek.
- Het CRKC organiseerde een klankbordgroep rond veiligheidszorg. Doel is de problematiek rond veiligheidszorg in parochiekerken te bespreken. De adviseur interieur nam deel aan deze klankbordgroep en brengt verslag uit op het interieuroverleg. Vragen rond veiligheid kunnen op de agenda geplaatst worden.
- WTA Nederland - Vlaanderen richtte een technisch comité op dat richtlijnen moet formuleren over technieken voor het monitoren van schade. De adviseur bouwkunde nam deel aan de werkgroep.
- FARO - Working group on the use of in situ nitrogen treatment for heritage in Belgium – The EU Biocidal Products Regulation. Als gevolg van de 'Verordening (EU) nr. 528/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2012 betreffende de beschikbaarheid op de markt en het gebruik van biociden', waartoe ook stikstof wordt gerekend, kan de erfgoedsector geen stikstof ter plaatse meer genereren voor anoxiebehandelingen. De werkgroep probeerde zicht te krijgen op de reikwijdte van het probleem, de betrokken instellingen in België en de situatie in onze buurlanden, alsook een gezamenlijke strategie te formuleren voor verder gesprek met de FOD Volksgezondheid en Leefmilieu.

Verder werd in 2019 deelgenomen aan overlegmomenten in het kader van het GEPATAR-project (KIK, KBIN) en met contacten van CRKC, Levanto, KU Leuven, Universiteit Antwerpen, …

Monumentenwacht Vlaanderen nam de voorbije jaren ook een rol op voor de Stichting Monumentenstrijd. Alban Pols vertegenwoordigt Monumentenwacht Vlaanderen in het bestuur van deze stichting. In 2019 werd de werking van deze stichting afgerond. Het nog beschikbare budget werd verdeeld door middel van een oproep voor projecten rond vrijwilligers.

4.4 Publicaties

In 2019 publiceerde Monumentenwacht Vlaanderen geen nieuwe onderhoudsbrochures. Wel werd de publicatie van een onderhoudsbrochure rond glas-in-loodramen voorbereid, en werd van start gegaan met een brochure rond het onderhoud van molens. Een digitale versie van alle onderhoudsbrochures is gratis beschikbaar op de nieuwe website van Monumentenwacht.

4.5 Communicatie en promotie

Om zijn werking breder bekend te maken, nam Monumentenwacht ook in 2019 actief deel aan verschillende evenementen en studiedagen. Monumentenwacht stelt zijn werking ook geregeld voor tijdens publieksgerichte activiteiten. Een voorbeeld is de vaste deelname van de provinciale Monumentenwachten aan de Open Monumentendag. Ook op tal van andere activiteiten en evenementen stelt Monumentenwacht zich voor, vaak met specifieke aandacht voor jongeren.

In 2019 intensifieerde Monumentenwacht Vlaanderen zijn werking rond (externe) communicatie. Een verhoogde frequentie van interne en externe nieuwsbrieven (sinds 2018 worden beide nieuwsbrieven maandelijks verspreid in plaats van driemaandelijks), de aanwezigheid op sociale media (Facebook, Instagram, Twitter) leiden tot een grotere bekendheid van de organisatie en zijn werking.

Op 11 februari 2019 lanceerde Monumentenwacht een volledig vernieuwde website. De nieuwe website kreeg een hedendaags uitzicht en is volledig afgestemd op de noden van de bezoeker. De vorige website van Monumentenwacht dateerde al uit 2011, en was dringend aan vervanging toe. De opdracht om een nieuwe website te bouwen werd toevertrouwd aan het bureau Statik. Zij bouwden een nieuwe website met Craft, een gebruiksvriendelijk content management systeem.

Via een overzichtelijke homepagina vindt de bezoeker snel alle informatie die hij nodig heeft. Zo krijg je een handig overzicht van de werking en de diensten, een selectie van belangrijke thema's en achtergrondinformatie over de organisatie. Op de contactpagina's vind je alle gegevens van de provinciale Monumentenwachten, en je kunt inschrijven voor onze digitale nieuwsbrief. De procedure om lid te worden van Monumentenwacht is nu eenvoudiger dan ooit. Via een formulier vraag je een lidmaatschap aan, waarna je je erfgoedobjecten online kan registreren en beheren.

Om de nieuwe website te vieren, organiseerde Monumentenwacht in februari 2019 een heuse promotie-actie. Bezoekers konden de onderhoudsbrochures van Monumentenwacht tijdelijk gratis bestellen, wat heel wat respons opleverde.

In zijn communicatie richt Monumentenwacht zich in de eerste plaats op (potentiële) abonnees, maar ook op de bredere erfgoedsector. Naar aanleiding van het traject om een nieuwe website voor Monumentenwacht te ontwikkelen werd een tijdelijke werkgroep communicatie opgericht, die vanaf 2019 een meer duurzaam karakter kreeg.

Bezoekers website Monumentenwacht 2019

Sinds de lancering van de nieuwe website van Monumentenwacht in februari 2019 worden de bezoekerstatistieken van de website intensiever gemonitord. Ontwikkelaar Statik maakt halfjaarlijks een overzicht van de belangrijkste cijfers, gekoppeld aan adviezen om de communicatie via de website te verbeteren. De volledige analyse voor 2019 is te vinden als bijlage bij dit jaarverslag.

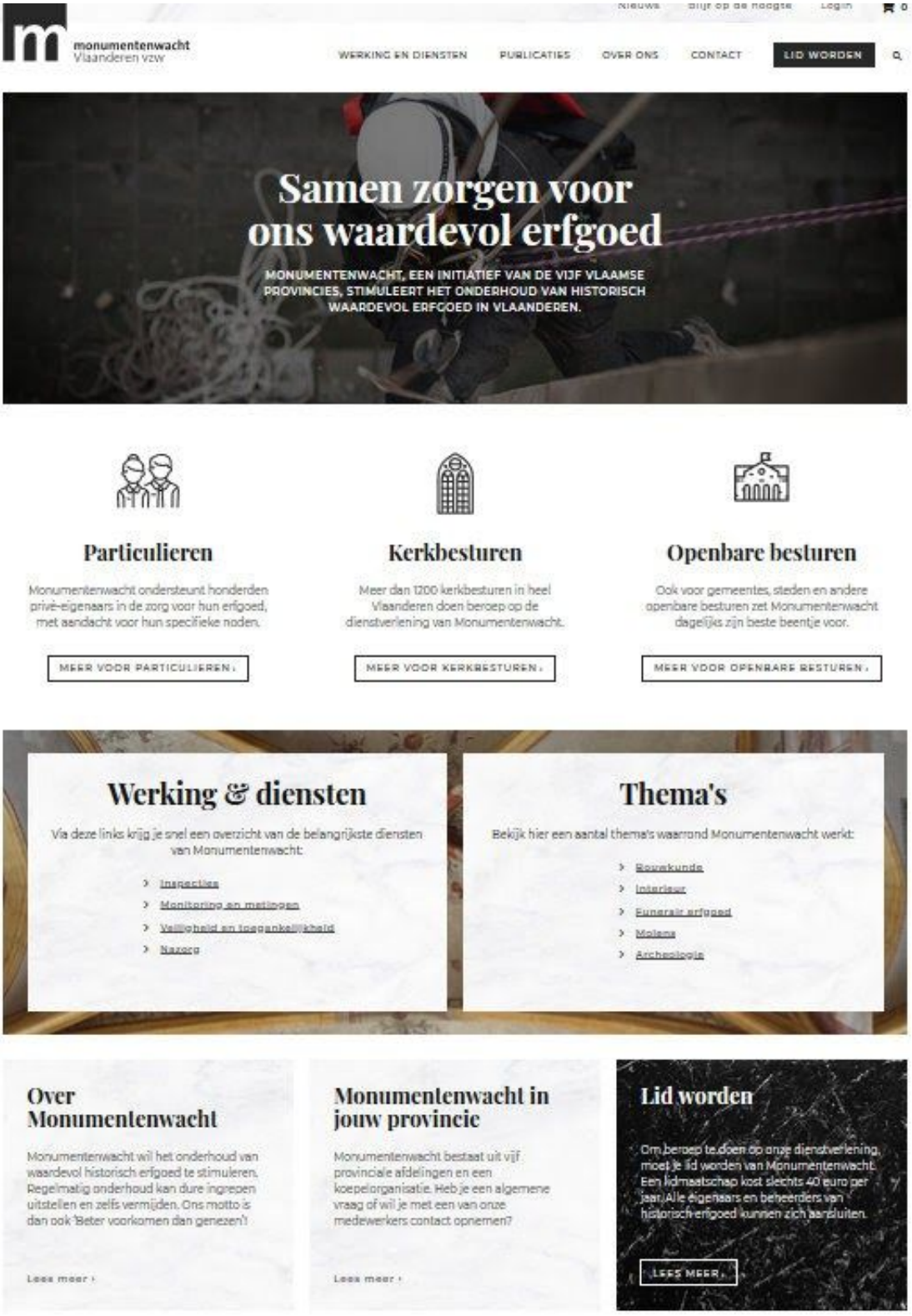
monumentenwacht
Vlaanderen vzw
WERKING EN DIENSTEN
PUBLICATIES
OVER ONS
CONTACT
LID WORDEN
Samen zorgen voor ons waardevol erfgoed
MONUMENTENWACHT, EEN INITIATIEF VAN DE VIJF VLAAMSE PROVINCIES, STIMULEERT HET ONDERHOUD VAN HISTORISCH WAARDEVOL ERFGOED IN VLAANDEREN.
Particulieren
Monumentenwacht ondersteunt honderden privé-eigenaars in de zorg voor hun erfgoed, met aandacht voor hun specifieke noden.
MEER VOOR PARTICULIEREN ›
Kerkbesturen
Meer dan 1200 kerkbesturen in heel Vlaanderen doen beroep op de dienstverlening van Monumentenwacht.
MEER VOOR KERKBESTUREN ›
Openbare besturen
Ook voor gemeentes, steden en andere openbare besturen zet Monumentenwacht dagelijks zijn beste beentje voor.
MEER VOOR OPENBARE BESTUREN ›
Werking & diensten
Via deze links krijg je snel een overzicht van de belangrijkste diensten van Monumentenwacht:
Inspecties
Monitoring en metingen
Veiligheid en toegankelijkheid
Nazorg
Thema's
Bekijk hier een aantal thema's waarrond Monumentenwacht werkt:
Bouwkunde
Interieur
Funerair erfgoed
Molens
Archeologie
Over Monumentenwacht
Monumentenwacht wil het onderhoud van waardevol historisch erfgoed te stimuleren. Regelmatig onderhoud kan dure ingrepen uitstellen en zelfs vermijden. Ons motto is dan ook 'Beter voorkomen dan genezen'!
Lees meer ›
Monumentenwacht in jouw provincie
Monumentenwacht bestaat uit vijf provinciale afdelingen en een koepelorganisatie. Heb je een algemene vraag of wil je met een van onze medewerkers contact opnemen?
Lees meer ›
Lid worden
Om beroep te doen op onze dienstverlening, moet je lid worden van Monumentenwacht. Een lidmaatschap kost slechts 40 euro per jaar. Alle eigenaars en beheerders van historisch erfgoed kunnen zich aansluiten.
LEES MEER ›

Ook wordt actief op zoek gegaan naar kansen om Monumentenwacht via de media bekend te maken. Hiervoor is een optimale samenwerking met de provinciale communicatiediensten essentieel.

Monumentenwacht Vlaanderen kwam in 2019 ook in beeld in het Ketnet-programma 'De Blacklist', waarin Tom Waes de droom van de 12-jarige Garance probeerde te realiseren: een heel hoog gebouw beklimmen. Monumentenwacht werkte met veel plezier mee aan deze uitdaging. Na de nodige klimtrainingen onder leiding van de preventieadviseur van Monumentenwacht Vlaanderen was Garance helemaal klaar voor de beklimming van de toren van de Antwerpse kathedraal.

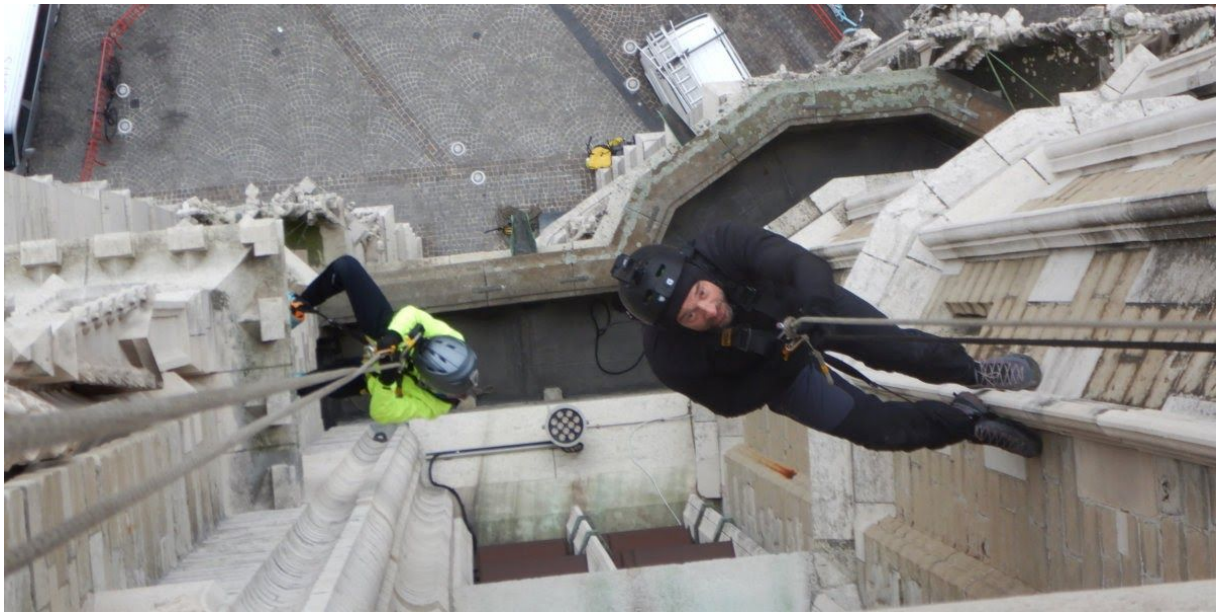

Ten slotte wordt meegewerkt aan allerhande bijdragen in vaktijdschriften. De algemene coördinator van Monumentenwacht Vlaanderen is lid van de redactie van het tijdschrift M&L.

4.6 Internationale werking

In 2019 kwam Monumentenwacht in de kijker binnen het WTA - PRECOMOS congres (3-5/4/2019). Op de eerste dag stelden verschillende monumentenwacht-initiatieven uit Europa en daarbuiten hun organisatie en werking aan elkaar voor. Tijdens de volgende dagen werd algemener gesproken over 'preventive conservation' en kwam de methodiek van Monumentenwacht meermaals naar voor als 'good practice'.

Een Chinese delegatie van de Southeast University en de State Administration of Cultural Heritage (SACH) in Nanjing wilde dieper ingaan op de werking van Monumentenwacht als 'model voor preventieve conservering' en startte een onderzoeksproject op waarvoor Monumentenwacht Vlaanderen informatie aanlevert.

Ook een Noors-Litouwse delegatie was geïnteresseerd in de werking van Monumentenwacht en bracht een werkbezoek aan Antwerpen op 18 juni 2019. Samen met Monumentenwacht Antwerpen werden een infosessie gegeven en plaatsbezoeken georganiseerd. De Noorse rijksdienst voor cultureel erfgoed Riksantikvaren start in mei 2020 een pilootproject voor preventief onderhoud en beheer van Noorse kerken. Een selectie van kerken met hoge erfgoedwaarde zullen volgens de methodologie van 'onze' Monumentenwacht worden geïnspecteerd. In Litouwen startten het Centre for Cultural Heritage en de monumentendienst Lietuvos paminklai al dit najaar van 2019 het project Fixus. Er zullen drie gespecialiseerde teams worden gevormd, die na een intensieve trainingsperiode vanaf maart 2020 operationeel zullen zijn om inspecties en diepgaand onderzoek uit te voeren. Streefdoel is om in een periode van twee jaar een 200-tal objecten te kunnen inspecteren.

Ook met de Nederlandse collega's vonden uitwisseling en kennisdeling plaats. Een delegatie Nederlandse monumentenwachters waren aanwezig op de opleidingsdag over het onderhoud van bakovens die op 3 juni werd georganiseerd in Grimbergen, terwijl de Vlaamse monumentenwachters konden deelnemen aan de moleninspectiedag in Rotterdam. Daarnaast waren er contacten met Monumentenwacht Nederlands Limburg rond bakovens en inspectiemethodieken.

Monumentenwacht verzorgde 2 lezingen voor de studiedagen van WTA Nederland-Vlaanderen (in april en oktober 2019). Ook werd input gegeven het WTA - technical comittee rond technieken voor monitoring van schade.

4.7 ICT

In 2019 werd de nadruk gelegd op de verdere verbetering van MAKSbo. De belangrijkste thema's waarrond gewerkt is zijn stabiliteit, snelheid en gebruiksvriendelijkheid. Nieuwe functionaliteit werd toegevoegd in het kader van de verbetering van de gebruiksvriendelijkheid.

De snelheid en stabiliteit van MAKSbo zijn op een acceptabel niveau en zullen ook in 2020 blijvend gemonitord worden. Het verder verbeteren van de gebruiksvriendelijkheid is een continu proces.
In 2019 zijn in alle provincies de bouwkundige inspecties gerapporteerd in de vorm van een MAKSbo-rapport. Bij de leden werd in 2019 een bevraging uitgevoerd over de tevredenheid m.b.t. de vernieuwde rapporten van Monumentenwacht.

MAKSin en MAKSfun kregen in 2019 voornamelijk basisonderhoud om verder gebruik mogelijk te houden, omwille van de beperkingen in de development-budgetten/tijd en de beperkte noodzaak en dringendheid van de actiepunten. In iMAKS werd extra functionaliteit toegevoegd m.b.t. de werking van Archeologie en Veiligheid op het werk. Daarnaast is er werk gemaakt van kleine verbeteringen en het onderhoud van de applicatie.

Volgende opleidingen werden gegeven in 2019:
10/01: Opleiding Google Drive, iMAKS & MAKSbo.
09/04: Opleiding Google Drive, iMAKS & MAKSbo.
10/07: Opleiding QGIS
17/07: Opleiding QGIS
03/10: Opleiding Google Drive, iMAKS & MAKSbo.

In 2019 werd verder gewerkt aan de ontbrekende rapporten op Google Drive en verbetering van de databank content en consistency.

In 2019 werd gewerkt op informatieveiligheid. Aan de hand van een actieplan werden heel wat stappen gezet om de informatieveiligheid binnen de organisatie te verbeteren. Er was in 2019 geen DPO beschikbaar in Monumentenwacht Vlaanderen.

In 2019 werden de rapporteringsnoden voor Monumentenwacht interieur, molens en funerair erfgoed in kaart gebracht. De bedoeling is om MAKSbo aan te passen zodat deze breder inzetbaar is. Er wordt hierbij prioriteit gegeven aan Interieur, zodat de nodige software development kan opgestart worden in 2020. De eerste inschattingen wijzen erop dat deze ontwikkeling meerdere jaren in beslag zal nemen.

Naast het breder inzetbaar maken van de rapporteringsApp is er ook een eerste specificatie gemaakt m.b.t. een Inspectie-App. Deze app moet het mogelijk maken om basisinformatie op te nemen en te

structureren op het veld, gebruik makende van een smartphone of tablet. Daarna kan dan het rapport worden afgewerkt op kantoor gebruik makende van de rapporterings-applicatie.

In 2019 voerde Tim Van Heteren (HAS Hogeschool, NL) een stage uit bij Monumentenwacht Vlaanderen. Samen met de adviseur ICT zette hij een basis GIS-omgeving op om de werking van Monumentenwacht te ondersteunen en te visualiseren. Er werden twee opleidingen gegeven voor interne gebruikers.

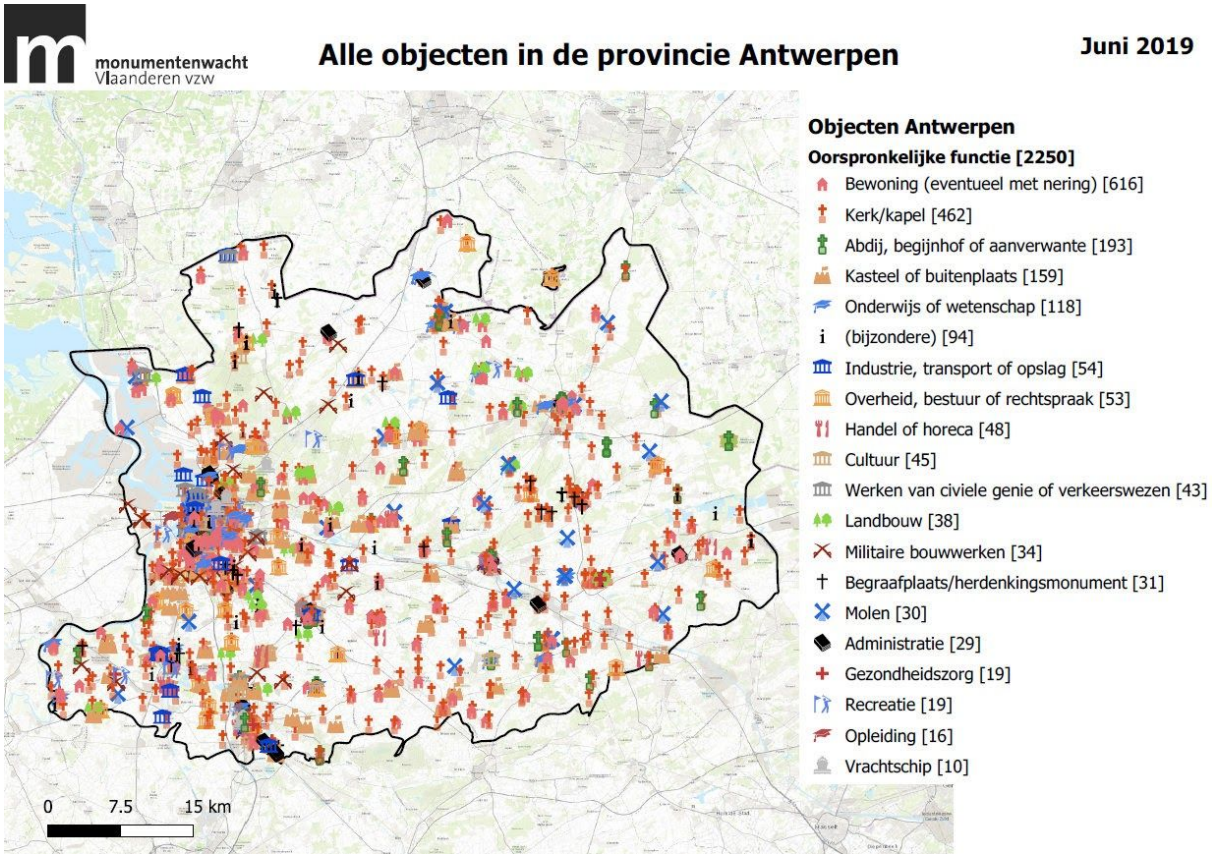

4.8 Veiligheid en preventie

De taken van een preventieadviseur en dus ook van de dienst IDPB van Monumentenwacht Vlaanderen zijn grotendeels wettelijk vastgelegd of zijn extra opgelijst in de “afsprakennota veiligheid 2014-2019”. De opmaak van het jaaractieplan en uitwerken van de verschillende actiepunten ervan geven meer structuur aan het veiligheidsbeleid en laten toe om dit beter op te volgen.

Werkplaatsbezoeken, al dan niet samen met de arbeidsgeneesheer vormen een belangrijk onderdeel van deze verplichtingen. Zo voerde de preventieadviseur in de loop van 2019 zes keer een werkplaatsbezoek uit tijdens een inspectie. Hierbij wordt samen met het inspectieteam bekeken of er specifieke noden of problemen zijn. Indien dit het geval is, probeert de preventieadviseur hiervoor een oplossing of alternatief te bieden.

Het verstrekken van informatie aan zowel collega’s als externen vormt eveneens een belangrijke hoeksteen van het dynamisch risico-beheerssysteem. Werkinstructies zijn gemakkelijk te raadplegen documenten die een specifieke (inspectie)handeling beschrijven. Deze worden continu aangepast of nieuw aangemaakt. Meer formeel worden adviezen opgemaakt die dan later kunnen omgezet worden naar een werkinstructie. Bestaande adviezen worden indien nodig aangepast. Ook in 2019 werden verschillende nieuwe werkinstructies aangemaakt en adviezen aangepast.

Het inspecteren van gebouwen met behulp van industriële touwtechnieken is wettelijk strikt omschreven en vereist voorafgaande opleiding. Deze basisopleiding “werken op hoogte” neemt minimaal 3 dagen in beslag en leidt tot een attest “werken op hoogte” waarbij alle aangeleerde technieken nauwgezet omschreven worden. In 2019 werden er 2 zulke basisopleidingen ingericht voor nieuwe collega’s uit Oost-en West-Vlaanderen.

Trainen is belangrijk maar zeker zo belangrijk is de aanwezige kennis aan te scherpen met nieuwe inzichten en technieken. Daarom organiseerde Monumentenwacht Vlaanderen in 2019 per provincie een dag specifieke touwtechnieken waarbij telkens een ander onderdeel van werken op hoogte theoretisch benaderd wordt en vervolgens praktisch ingeoefend. Deze dag vindt traditioneel plaats in een erkend opleidingscentrum en wordt gegeven door een externe instructeur. Om nieuwe technieken aan te leren of bestaande te onderhouden of om nieuwe toestellen veilig te leren gebruiken, organiseren de provinciale Monumentenwachten zelf ook een aantal klimopleidingen, bij voorkeur op objecten die ze zelf inspecteren: dit jaar 4 dagen per provincie. De preventieadviseur van Monumentenwacht Vlaanderen is bij een aantal van deze trainingen steeds aanwezig.

In 2019 werd, samen met alle preventieadviseurs en betrokken collega’s, ook de bestaande risico-inventarisatietool herbekeken. Hoeksteen blijft het dakenplan waarop zoveel mogelijk risico’s worden weergegeven. Bijkomend werd een lijst samengesteld met risico’s die niet zomaar op een dakenplan een plaats kunnen krijgen of die van belang zijn bij interieurinspecties.

Vermits de afsprakennota Veiligheid 2014-2019 ten einde loopt, kreeg deze nota een opfrissing om aan de nieuwe noden tegemoet te komen. Ook het Globaal Preventieplan (GPP) werd aangepast en van daaruit ook het JaarActiePlan 2020.

Het opvolgen en organiseren van keuringen van PBM's, ladders en arbeidsmiddelen vormt eveneens een hoeksteen van het veiligheidsbeleid binnen Monumentenwacht. Omwille van de uniformiteit, keurt dezelfde externe persoon overal de PBM's. PBM's hebben soms een beperkte levensduur of worden buiten dienst gesteld wegens beschadigingen of veranderde technische- of wettelijke vereisten. Bij de aankoop van andere PBM's geeft de preventieadviseur advies volgens "de drie groene lichten" van het aankoopbeleid. De beheerstool om deze PBM's op te volgen, onderging in 2019 eveneens een grondige wijziging.

Een preventieadviseur heeft een wettelijke verplichting tot jaarlijkse bijscholing. In 2019 gebeurde dit op de 'Dag van het onderhoud" en op de "Roofdays". De jaarlijkse bijscholing bedrijfseerstehulp stond eveneens op het programma.

5. Opdrachten Vlaamse Overheid

5.1 Inleiding

In de loop van 2019 investeerden de medewerkers van Monumentenwacht Vlaanderen heel wat tijd in het traject rond het afronden van de huidige meerjarenovereenkomst 2017-2019 en de voorbereiding van de vernieuwde samenwerking met de Vlaamse overheid.

In de eerste maanden van 2019 werd de bestaande werking geëvalueerd, en werd uitgebreid nagedacht over de mogelijkheden tot verbetering in de dienstverlening. Dit proces resulteerde in de discussienota 'Bijkomende taken Monumentenwacht: analyse & ideeën voor de toekomst', die werd voorgelegd aan het agentschap op 26 april 2019. Dit document presenteerde en staafde de gemaakte analyse en deed vervolgens, per opdracht, enkele voorstellen om de werking grondig te verbeteren, d.i. beter af te stemmen op de noden op het terrein. Een rode draad doorheen deze voorstellen was enerzijds de vraag om af te stappen van de statistische benadering en anderzijds een omslag naar meer inhoudelijke en sensibiliserende vormen van werken.

Aangezien er eind april door het agentschap een nieuwe prioriteit werd gesteld m.b.t. de samenwerking, werd er vanaf mei 2019 een traject met een nieuwe invalshoek opgestart met de medewerkers. Hierbij werd gefocust op de mogelijkheden om de huidige dienstverlening te heroriënteren in functie van de monitoring van het onroerend erfgoed, en de huidige expertise en taken te consolideren binnen de werking van Monumentenwacht. Hierbij werd de input van de medewerkers op verschillende momenten gevraagd, in functie van de overlegmomenten op bestuursniveau. Ook binnen het uitgebreide team van Monumentenwacht Vlaanderen werden de plannen en de nieuwe ontwikkelingen bijna wekelijks besproken en afgetoetst.

Het is duidelijk dat het veranderingstraject een zware impact had op de dienstverlening in 2019. Er werd van de medewerkers een belangrijke tijdsinvestering verwacht. Uiteraard zorgden de geplande veranderingen ook voor de nodige bezorgdheden bij de betrokken personeelsleden.

5.1 Meerjarenonderhoudsplannen met kostprijsindicaties (KPI)

Op vraag van de leden biedt Monumentenwacht een gebruiksvriendelijk document aan dat helpt om de kosten van het onderhoud van hun eigendom in te schatten en te plannen op lange termijn. In 2019 werden **39 meerjarenonderhoudsplannen met kostprijsindicaties** opgemaakt. Daarnaast werd voor 6 objecten een advies geschreven betreffende objectieve prijsinformatie.

De type aanvragers waren divers in 2019. Er werden vooral KPI's gemaakt voor kerkbesturen (36%) en vennootschappen/vzw's (31%), maar ook voor steden en gemeenten (20%) en particulieren (13%). Er werden voor allerlei type objecten KPI's opgemaakt. De kerken en kapellen bleven de grootste groep, maar ook gebouwen voor industrie, stallen, een kasteel, molen en klooster komen o.a. aan bod.

Ook in 2019 werden veel KPI's aangevraagd voor grotere sites. Een KPI bewijst zijn nut als een handig hulpmiddel voor de beheerders om een algemeen zicht te hebben op de onderhoudsbehoeften op lange termijn voor het geheel van de objecten op eenzelfde site.

Van de 39 gebouwen waarvoor in 2019 een KPI werd opgemaakt, waren 18 beschermd als monument.

Het bouwkundig rapportagesysteem (MAKSbo) geraakt algemeen in gebruik bij de provinciale Monumentenwachten. Dit heeft ook zijn invloed op de dienstverlening KPI. Van de 39 opgemaakte KPI's werden er 37 opgemaakt op basis van een MAKSbo-rapport. De ervaring leert dat de opmaak van een KPI veel efficiënter kan verlopen als er een goed MAKSbo-rapport met een overzichtstabel aan de basis ligt.

KENNISDELING, SENSIBILISERING EN EXPERTISEOPBOUW

Doorheen het werkingsjaar namen de medewerkers KPI deel aan netwerkmomenten, presentaties en overlegmomenten om de dienstverlening te promoten en samenwerkingen aan te gaan. Daarnaast schoolden de medewerkers zich permanent bij door middel van opleidingen, studiedagen, contacten met experten en literatuuronderzoek om zo een kwaliteitsvolle dienstverlening aan te kunnen bieden.

Om KPI's op te maken werd prijsinformatie verzameld en werden de nieuwste evoluties in de erfgoed- en bouwsector op de voet gevolgd. Sinds de start van de dienstverlening heeft Monumentenwacht een kostenbibliotheek opgesteld met meer dan 300 prijzen die continu werden aangevuld en geactualiseerd.

5.2 Archeologie

Basisdienstverlening

In 2019 werden 22 inspecties en adviezen op het terrein uitgevoerd. Daarnaast zijn voor twee sites werken opgevolgd. Ongeveer de helft van de inspecties waren herhaalinspecties. De aanleiding voor de inspectieaanvragen was divers: een geplande ontsluiting, ondersteunen van de aanvraag van een restauratiepremie, stimuleren van de opmaak van een beheersplan, enz.

Het merendeel van de inspecties en adviezen (15) had betrekking op archeologische sites zonder een bovengrondse bouwkundige component (tumuli, prehistorische site, loopgraven, ...). Door de jaren heen zijn 14 van de 17 beschermde Gallo-Romeinse grafheuvels aangesloten bij en geïnspecteerd door Monumentenwacht.

De 7 sites met een bovengrondse bouwkundige component (motte met torenruïne, gedeeltelijk opgegraven muurresten, ruïnes...) zijn samen met de bouwkundige monumentenwachters van de betrokken provincies geïnspecteerd.

In de loop van het jaar werd geëxperimenteerd met het ingeven van de archeologische inspecties in het MAKSBO rapportagesysteem. Voor 6 Gallo-Romeinse grafheuvels is een rapport volgens dit systeem afgeleverd aan de abonnee. Deze rapporten zijn in vergelijking met de oude Word-rapporten veel beknopter en concreter. Het opzet is eerder een “adviezenrapport” dan een uitgebreid beschrijvend rapport van de toestand met veel achtergrondinformatie over het object. De feedback van de abonnees was positief *“cf. Positief vind ik dat de adviezen duidelijk de hoofdrol nemen en gebald, gerangschikt worden gebracht, mét nuttige links. Ik ben ook fan van de adviezentabel, en ik ben zeker dat dat vooral is wat onze onderhoudscoördinatoren van de technische dienst gaan gebruiken.”* In 2020 zal dit verder gezet worden en zal geëvalueerd worden hoe het systeem nog kan geoptimaliseerd worden in functie van archeologie.

Doorheen het jaar werden er doorlopend een tiental desktop adviezen verleend (op vraag van monumentenwachters of externen). Het betrof zowel technische vragen (bv. m.b.t. de in situ bewaring van muurresten; techniek van soft capping; enz.) als vragen over wet- en regelgeving en de omgang met archeologie tijdens bouwwerken, vragen over bestrijding van dieren, ...

Prospecties en quick scans

In 2019 werd, in navolging van de opstart in 2018, in samenwerking met medewerkers van het agentschap Onroerend Erfgoed verder gewerkt aan de prospectie en quick scans van een aantal prehistorische urnenveldsites en *celtic field* complexen in de provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant.

De resultaten zullen onder andere verwerkt worden in een thematisch onderzoeksrapport over "grafheuvels en grafvelden uit de metaaltijden: overzicht en problematiek van beheer" (voorzien in 2020). Concreet werd in 2019 input geleverd voor het onderzoeksrapport over prehistorische grafheuvels in Heverleebos. In maart 2019 werd het informatieblad rond behoud en beheer van prehistorische urnenvelden en grafheuvelcomplexen digitaal gepubliceerd en verspreid.

BEHOUD EN BEHEER VAN PREHISTORISCHE GRAFHEUVELS EN URNENVELDEN

Informatieblad
ARCHEOLOGIE

WAT ZIJN URNENVELDEN?

Vanaf het laatneolithicum tot de ijzertijd (van ca. 2900 v.Chr. tot ca. 450 v.Chr.) was het gebruikelijk de doden te begraven in grafheuvels en zogenaamde 'urnenvelden'. Een deel van deze periode wordt dan soms ook aangeduid met de tijd van de Urnenveldencultuur. De graven zijn uitsluitend crematiegraven, gekenmerkt door een sober grafritueel met meestal slechts schaarse grafgiften. De crematieresten worden bijgezet in een grafkuil. Dit kan op verschillende manieren gebeuren: in een urn (met of zonder resten van de brandstapel), in een vergankelijke container van organisch materiaal (bv. een doek), of gewoon los in de kuil samen met de brandstapelresten ('brandrestengraf').

De grafkuil werd ofwel gewoon toegedekt ("vlakgraf"), ofwel bedekt met een grafheuveltje. Het gebruik van vlakgraven en/of grafheuveltjes kent regionale verschillen. Soms werd er rond de grafheuvel een kringgreppel gegraven en/of een palenkrans geplaatst. In de bronstijd waren de heuvels doorgaans groter (diameter:10m tot 35m) en hoger (tot 3m) dan in de ijzertijd (diameter: 3m tot 10m). Naast grafheuvels kunnen in deze begraafplaatsen ook 'langbedden' voorkomen. Dit zijn lange, ovalen grafmonumenten van 15 tot 20 m lang en 5 tot 6 m breed. De omvang van de begraafplaatsen varieert van enkele tientallen tot meer dan 100 graven. Vooral in de ijzertijd lijken een aantal rijke graven sociale verschillen te weerspiegelen. Een voorbeeld hiervan is het grafveldje van 'De Rieten' in Wijshagen, waar de overledenen werden begraven in bronzen urnen en met enkele rijke bijgiften.

Vele urnenvelden bleven verschillende opeenvolgende generaties in gebruik. Deze grafvelden waren ingebed in ruimere cultuurlandschappen, met nederzettingen en boerderijen, akkercomplexen (o.a. de zogenaamde 'Celtic Fields'), cultusplaatsen, etc. Vaak werden de urnenvelden en de grafheuvels hergebruikt in een latere periode (bv. de Romeinse periode of zelfs de middeleeuwen).

Prehistorische grafheuvels en urnenvelden zijn uit archeologisch onderzoek gekend in heel Vlaanderen, maar slechts zelden bleef het heuvellichaam intact bewaard. In 2016 werd in Hofstade (bij Aalst) het grootste urnenveld dat in België gekend is, opgegraven. Hierbij werden 426 urnen blootgelegd uit de periode 1000-500 v.Chr.

WAAROM IS ACTIEVE INSTANDHOUDING BELANGRIJK?

In de loop der jaren zijn vele urnenvelden onder invloed van verschillende degradatieprocessen sterk aangetast of zelfs verdwenen. Duizenden jaren erosie en landbouw (ploegen…) zorgden er op het platteland voor dat de meerderheid van de grafheuveltjes bovengronds niet meer zichtbaar zijn. Ook bij het omzetten van heideland naar akkerland en door bouwwerkzaamheden werden veel grafheuvels genivelleerd. Op veel plaatsen bleven – vaak op slechts geringe diepte – wel nog ondergrondse sporen bewaard: sporen van palenkransen, van de omgrachting, en soms nog van de graven zelf. Op een aantal plaatsen bleven ook de grafheuveltjes nog in het (micro)reliëf bewaard. Dit is vooral het geval in bosgebieden.

Een actief instandhoudingsbeheer is van groot belang om de resterende urnenveldrelicten in een zo goed mogelijke toestand te bewaren voor de toekomst. Aangezien de grafheuvels bovengronds dikwijls al sterk afgevlakt zijn, gaat het om een uitermate kwetsbaar bodemarchief. Voor een ongeoefend oog zijn ze niet als dusdanig herkenbaar. Dit maakt dat ze gemakkelijk in de vergetelheid geraken en (ongewild) beschadigd worden. Samen met de ondergrondse sporen en relicten zijn ze echter een belangrijke bron en getuige van een begrafenisgebruik uit het verre verleden. Bovendien zijn het de oudste zichtbare monumenten die we in Vlaanderen hebben. De bewaarde of gereconstrueerde aarden heuvels geven een historische dimensie aan het landschap. In combinatie met goede voorlichting kunnen ze rekenen op veel maatschappelijke waardering.

©RLLK

©Erfgoed Noorderkempen

Kennisdeling, sensibilisering, draagvlakverbreding en expertiseopbouw

In 2019 werd in samenwerking met abdijmuseum Ten Duinen ingezet op de organisatie van een reeks lezingen en activiteiten over het behoud, het beheer, de herbestemming en de ontsluiting van ruïnes. Op vijf locaties in Vlaanderen werden alle geïnteresseerden uitgenodigd om ruïnes te beleven en samen na te denken over hun toekomst. Hierbij werd ook de link naar de Open Archeologiedagen gelegd. De reeks heeft veel positieve feedback gekregen en lijkt in haar opzet geslaagd. De powerpoints van de lezingen werden gedeeld op de website van Monumentenwacht.

In juni werd meegewerkt aan de informatiemomenten van de provincie Vlaams-Brabant voor eigenaars en beheerders over het nieuw subsidiereglement voor waardevol, niet beschermd onroerend erfgoed. Dit reglement heeft voor het eerst ook betrekking op archeologisch erfgoed. In de archeologiebrochure van de provincie Vlaams-Brabant werd de inzet van Monumentenwacht voor het archeologisch erfgoed in het kader van dit nieuw subsidiereglement extra belicht.

INTERVIEW MET...

MONUMENTENWACHTER ARCHEOLOGIE NELE GOEMINNE

De bouwkundige monumentenwachters van Vlaams-Brabant beklimmen kerktorens en kasteelmuren en inspecteren de toestand van ons historische erfgoed. Maar wat als dat erfgoed nog onder de grond zit? Dan komt Nele Goeminne in actie. Nele is monumentenwachter archeologie en bekommert zich over de archeologische sites. Het onzichtbare erfgoed, zeg maar.

Doorheen het jaar werd er deelgenomen aan werkgroepvergaderingen van het CRKC (m.b.t. archeologisch botmateriaal en ethiek), van de IOED Lage Kempen (m.b.t. een burchtsite), van de provincie Limburg (m.b.t. ontsluiting Gallo-Romeinse tumuli) en van de provincie Oost-Vlaanderen (m.b.t. site Ename). Er werden verschillende presentaties verzorgd: voor het Open Monumentencongres van Herita in Herkenrode (presentatie met IOED en RL Lage Kempen over ontsluiting urnenveld Kaulille), voor de ruïneavond in de abdij van ten Duinen te Koksijde, voor het

WTA-congres over ruïnes in Heerlen en voor het openingscollege van de studenten erfgoedstudies van UA.

In het kader van de vernieuwde samenwerking met Onroerend Erfgoed vanaf 2020 werd een werkgroep “groen en archeologie” opgericht om de krijtlijnen van de archeologische dienstverlening vanaf 2020 uit te zetten. Deze werkgroep met medewerkers uit de sector (monumentenwachters , Onroerend Erfgoed, Regionaal Landschap Berg en Nete, dienst erfgoed provincie Antwerpen en Vlaams-Brabant) kwam een eerste keer samen op 05/11. Een nieuwe bijeenkomst is ingepland op 11/02/2020. Voor wat groen erfgoed betreft, werd een opleidingsdag uitgewerkt, die zal plaatsvinden op 11/06/2020 in de Sint-Baafsabdij in Gent.

Op 10/12 vond een overleg plaats met medewerkers van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed in Amersfoort over het project “Instandhouding Archeologische Rijksmonumenten”. Hierop waren ook medewerkers van het agentschap Onroerend Erfgoed uitgenodigd. Het project bestaat uit drie pijlers: “archeologische monitor”, “communicatie met eigenaren” en “financiering klein onderhoud”. De toelichting en informatiedeling was inspirerend, zeker met het vooruitzicht dat er in 2020 vanuit het agentschap Onroerend Erfgoed een focus op monitoring gevraagd wordt binnen de werking van Monumentenwacht Vlaanderen.

Doorheen het jaar werden een aantal opleidingen gevolgd en werd de digitale bibliotheek met archeologische publicaties bijgewerkt.

RUÏNES

BOUWSTENEN VAN DE TIJD

Monumentenwacht en Abdijmuseum Ten Duinen bundelen de krachten rond behoud, beheer en ontsluiting van ruïnes in Vlaanderen en delen hun ervaring en kennis met het brede erfgoedveld.

DO 4 APRIL
BEHOUD, BEHEER EN ONTSLUITING
Abdijmuseum Ten Duinen, Koksijde

WO 24 APRIL
HERBESTEMMING
Kerkruïne begijnhofkerk, Hasselt

DO 16 MEI
NATUUR EN ERFGOED
Ruïnes Sint-Baafsabdij, Gent

DO 6 JUNI
PREVENTIEVE CONSERVERING
Kasteelruïne Ter Elst, Duffel

ZA 15 JUNI
AMBACHTELIJK BOUWBEDRIJF
Prinsenkasteel, Grimbergen

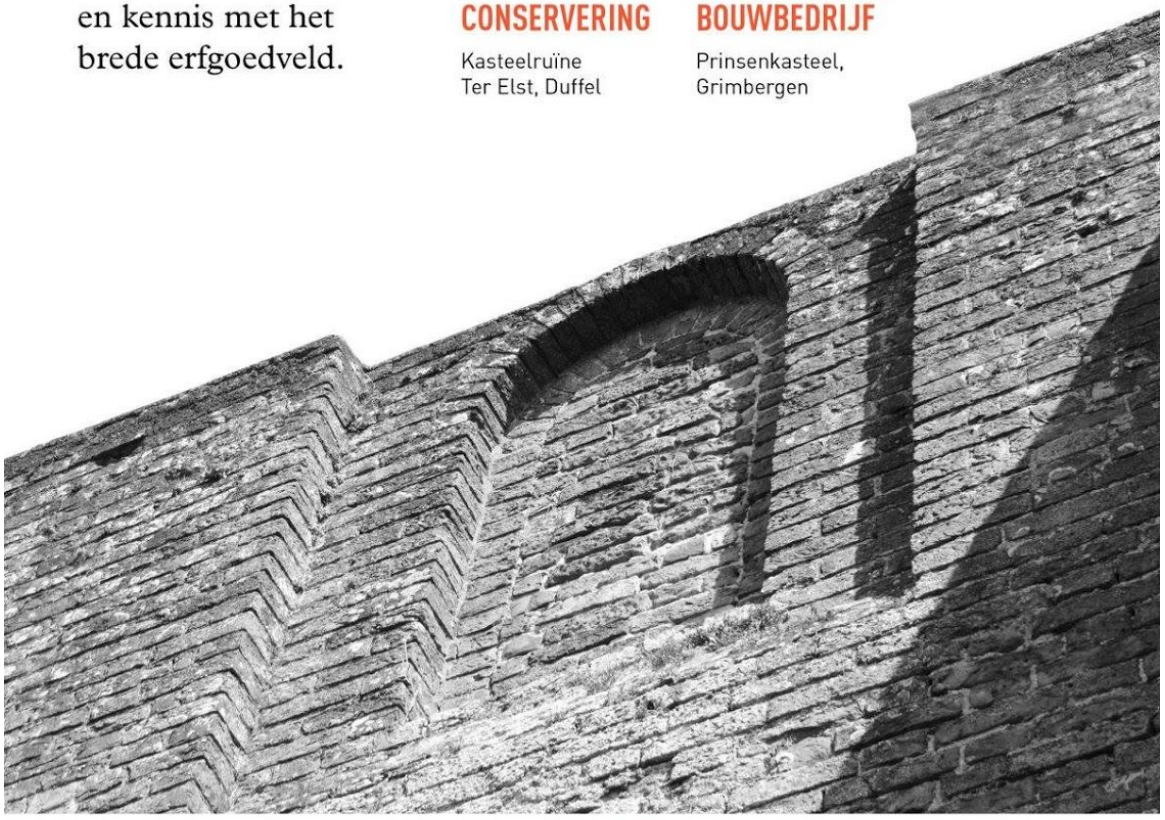

info: www.tenduinen.be

monumentenwacht Vlaanderen vzw · TEN DUINEN · ERKEND MUSEUM · Vlaanderen verbeelding werkt

5.3 Varend en industrieel erfgoed

Er zijn in 2019 in totaal 16 inspecties varend en industrieel erfgoed uitgevoerd (zie overzicht in bijlage). Naast de inspecties zijn er een tiental bijkomende dienstverleningen uitgevoerd, waaronder diktemetingen, resistograafmetingen, en de ondersteuning van bouwkundige inspecties.

Doorheen het jaar zijn er een twintigtal informele adviezen en doorverwijzingen verleend. Vele gaan over technische zaken bij scheepsbouw en vragen in verband met ligplaatsen en subsidies.

De nieuwe onderhoudsbrochure "Smeerlapperij, erfgoed onderhouden met natuurlijke producten" werd vanaf februari 2019 ook ter beschikking gesteld op de nieuwe website van Monumentenwacht.

Er is deelgenomen aan verschillende netwerkmomenten. Er zijn ook enkele werven en een viertal maritieme evenementen bezocht.

De wachter varend erfgoed was lid van de Vlaamse Commissie Varend Erfgoed.

Er werden verschillende klimtrainingen gevolgd, die noodzakelijk zijn om zich veilig een toegang te kunnen verschaffen tot de meest onbereikbare plaatsen, zoals in de mast van een schip, op de schouw van een fabriek of op de nok van een spantenconstructie.

Vanaf midden 2019 werd een traject opgestart om de werking rond varend erfgoed op te nemen in de structurele werking van de provinciale Monumentenwachten. De huidige eerstelijnszorg vanuit de koepel zal vanaf 2020 verdwijnen, maar de werking en de leden varend erfgoed blijven behouden binnen de provincies. De Monumentenwachten van de provincies met een groter aantal leden varend erfgoed (Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen) zullen samenwerken om op een efficiënte manier een relevante dienstverlening uit te bouwen voor de eigenaars en beheerders van historische schepen. Eind 2019 werd hiervoor een werkgroep opgestart.

Goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 02/03/2020.

Alban Pols	Luk Lemmens
Secretaris	Voorzitter